

Vallankumouksen (h)aave

Kimmo Rentola: Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970. Otava, Keuruu 2005. 528 s.

■ Kekkonen, suomettuneisuuden ja taistolaisuuden liepeillä on syntynyt paljon puhetta, mutta yllättävän vähän tanakkaa tutkimusta. Useimmat näistä teemoista julkaistut kirjat ovat lähdeviittein verhoiltuja kiistakirjoituksia, joista nousee parin provosoivan väitteen verran otsikoita ilman, että historiallinen tietoisuutemme juuri muuttuisi, saati kasvaisi.

Kimmo Rentolan *Vallankumouksen aave* poikkeaa valtavirrasta. Se on kiinnostava metodinen kokeilu suomettumiskeskustelua käyvässä poliittisen historian kentässä: tutkimuksen väittämät perustuvat dokumentteihin. Tutkija ei siis ”tiedä” jo etukäteen, että kommunistit yrittivät tätä taikka tuota, eikä oletta muillekaan toimijoille alhaisia motiiveja aikalaisdokumenttien todistusvoiman tappioksi. Rentola koettaa säilyneisiin papereihin tukeutuen selvittää, mitä Suomessa oikein oli tekeillä vuonna 1970. Neuvostoliiton suurlähettä Beljakovin huhuttiin puuhaavan vallankumousta, ja Rentola on ottanut tehtäväkseen selvittää pitivätkö huhut paikkansa.

Mitä siis tapahtui todella?

Politiikan vuorovaikutussuhteet ovat sotkuisia, varsinkin suurten murrosten lyhyille ajanjaksoille osuvissa rytinöissä. Toimijoita on paljon, eivätkä nämä aina tiedä motiivejaan edes itse. Vuoden 1970 tilanne syntyi poikkeuksellisen runsaista aineksista, ja se näkyy Rentolan järkäleessäkin. Tutkija vierailee vallan salongeissa, saunoo Tamminiemessä, poikkeaa liittokokouksissa, ihmettelee ammattiliittojen sekavaa kenttää ja alkanutta yhdentymistä. Välillä kuullaan vieraita valtoja, jauhetaan tiedustelukoneistojen tiedonjyviä, vilkutetaan Ruotsiin muuttaville ja mietitään että mistä tuli Vennamo.

Ulkopolitiikka, sisäpolitiikka, talous, tuotanto, nuorisokysymykset, maailman rauha ja Vietnamin sota kytkeytyvät kummallisista tavoin toisiinsa. Rentola ei myöskään unohda kehitysmaakysymyksiä, Vanhan valtausta, Ranskan vallankumouksen kaikuja kumouksellisessa Euroopassa, Ranskan ja Italian tilanteita, naisten emansipaatiota, Chilen sisäpolitiikkaa, Tšhekkoslovakian miehitystä, koulutusjärjestelmän muutoksia ja Neuvostoliiton suhteita Kiinaan. Eikä lista lopu tähän. Poliittiset puolueet taistelivat sisäisten repeämiensä kanssa, Neuvostoliiton politiikka Suomea kohtaa muuttui, presidentillä oli liikaa valtaa, suurvaltojen voimasuhteet etsivät uutta tasapainoa, kansa oikeistolaistui, politiikka kaartoi vasemmalle ja usko sosialismin voittoon tavoitti Veikko Vennamonkin keväällä 1970.

Sekavaa taustaa vasten on ymmärrettävää, että perintei-

nen setätutkimus on yrittänyt redusoida sotkuisen prosessin kysymyksiksi siitä, kuka otti ohjeita idästä ja kuka oli agentti Timo. *Vallankumouksen aave* eroaa aiemmasta tutkimuksesta siinä, että Rentola käyttää vanhoja ja hyviksi koettuja historiantutkimuksen metodeja sielläkin, missä niitä on toistaiseksi sovellettu valikoiden.

Aineistoa tosin on liiankin kanssa. Rentola pyörittää – tasapainoistinsa kohdakkoin menettävää, se todettakoon – lukijaansa mitä moninaisimmissa vuorovaikutuskentissä, jossa jokainen toimija vetää vähän omaan suuntaansa: edustaa asiaansa, etuaan tai aatettaan, keittää omaa soppaansa. Poliitiikan hullun vuoden 1970 horisontissa todella riittää toimijoita. On puolueita, niiden sisäisiä linjoja, Kekosen halukkaita seuraajia, diplomaatteja, ulkovaltoja, Etykiä, opiskelijaliikettä, teollisuutta, monen sortin sosialisteja, enemmistöjä ja vähemmistöjä. Voi olla, että Rentola löytää ryteiköstään selvemmillemme vesille, lukijaa soisi armahdettavan vähän selkeämmin reittimerkein.

Rentolan parasta ja uusinta antia on Neuvostoliiton näkeminen yhden möhkäleen sijasta monena. NKP:n ulkomaanosasto, KGP ja valtiokoneisto vetivät omiin suuntiinsa ja tekivät erilaista politiikkaa. Beljakovin pelätyt hankkeet Rentola osoittaa sooloiluksi. Ne nauttivat ehkä jossain vaiheessa osittaista tukeakin puolueessa, mutta eivät koskaan KGB:ssä. Vladimirov edusti erilaisia päämääriä, ja puolueen poukkoiluistaan kuulu

päälinja katsoi vierestä, kunnes kallistui vanhan status quon kannalle.

Aineisto on etsitty sieltä mistä pitääkin, mutta bonusraitana Rentola on kartoittanut myös erilaisten kansainvälisten tiedustelupalveluiden kätköjä. Venäjän suljettua jo kertaalleen avatut arkiston arvokasta tietoa on tihkunut entisten satelliittien kansioista. Erityisesti Unkarissa seurattiin veljeskansan tapahtumia, ja paljon kirjattiin myös muistiin. Rentola on kiitettävästi perannut myös kotimaisia arkistoja, joskin jostain syystä jättää pohtimatta SKP:n papereiden käyttöön liittyviä ongelmia, pitäen niitä ehkä liian ilmeisinä. Kuumimman puoluekiistan ajoilta kommunistit ovat puolin ja toisin siivonneet jäämistöjään ja tutkimusajankohtaan sijoittuvat vuoden 1969 tiedot ovat varsin aukkoisia. Lisäksi osa vähemmistön papereista on edelleen lukkojen takana, niiltä osin kun ovat säilyneet. Mutta muistakin lähteistä saa paljon irti.

Teoksen – ja tämän voi sanoa Rentolan muistakin kirjoista – varsinainen ansio on kuitenkin syvemmillä. Rentola sai ilmeisen rokotuksen ylenpalttista teoreettisuutta kohtaan jo leniniläisenä teinijohtajana ja se näkyy. Teoria on joko taitavasti kätkeytyä, tai sitten Rentolan työssä on kyse tyystin spontaanista tietoisuudesta. Niin tai näin, Rentola ei lankea poliittisen historian helmasyntiin ja ohenna inhimillistä toimintamotivaatiota pelkäsi hyötyintressiksi. Poliittinen historia olettaa usein kyseenalaisyttämättä, että esimerkiksi Kekosen jokainen liike oli osa

suurta suunnitelmaa, valtaan pyrkimistä ja sen pitämistä. Jos Kekkonen piti lastenkutsut, tavoitteena oli hakea uusia liittolaisia hyöty mielessä. Entä mihin väite perustuu? Minkä takia perusteellisesti lähteitään selaavat historioitsijat voivat tehdä tämä mittaluokan hypoteeseja ja julistaa ne tosiksi vailla ensimmäistäkään viittoa aineistoon? Historiallisen toimijan redusoiminen hyötykalkyyleilla operoivaksi subjektiksi kaikissa toimintaympäristöissään palvelee ehkä niitä, jotka haluavat lujittaa uskomuksiaan, mutta eivät tutkimesta. Rentola palvelee sitäkin, ja juuri sitä.

Harvoin ovat politiikka ja sosiologia kohdanneet toisensa niin läheisesti kuin 60-luvun Suomessa, ja harvoin ne ovat olleet yhtä etäällä toisistaan kuin jälkikäteen tuosta ajasta kirjoitetuissa tulkinnoissa. Ehkä erottelu olisi syytä yleistää Edmund Husserlia seuraten instituutioiden muodostaman todellisuuden ja elämämaailman väliseksi. Poliittisen historian setäfraktio on keskittynyt penkomaan organisaatioiden kuollutta huojuun historian virrassa, mentaliteettia, kulttuuria ja kokemusta erittelevän tutkimuksen taas painottaessa yksittäisten toimijoiden kokemusta, identiteettirakennusta tai politiikan kentällä toimineiden liikkeiden sosiaalisia lähtökohtia. Rentolan mukaan näiden ”kahden eri tradition tuotteita lukiessa vaikuttaa siltä kuin tapahtumat olisivat sattuneet eri aikaan ja eri puolilla maapalloa”.

Vallankumouksen aaveessa koettu ja tapahtunut yritetään sijoittaa samalle planeetalle.

Rentolan kuvauksen mukaan opiskelijaliikkeessä taisteltiin paitsi vallasta, myös vastakkaisen sukupuolen suosiosta. Myös rokki soi. Jopa Neuvostoliiton politiikassa pilkisteli aito aatteellisuus suurvaltaintressien lomasta. Neuvostoliitto oli kuin olikin ideologinen valtio, ja itse asiassa keskeinen tausta vuoden 1970 aaveelle oli Rentolan mukaan juuri tässä. Tšhekkoslovakian miehitys oli nostanut aidosti esiin kysymyksen siitä, eikö sosialismiin suostuttu kuin pakolla. Suomesta kaavailtiin vastakkaista esimerkkiä, sosialistisen perheen vapaapalokuntalaista, joka näyttäisi tietä ensin Ranskalle ja Italialle – joissa kuohui jo valmiiksi – ja sitten muille.

Elämämaailma pilkottaa tekstissä instituutioiden läpi, ilmeten arkijärkeä soveltavina havaintoina, purevina kommentteina ja oivaltavina kielikuvina. Juuri Rentolan käyttämä kieli kuljettaa elämää instituutioiden sisälle. Kirjoittajan kulmat eivät kurtistu samaan tapaan kuin joukko-osastojen tai organisaatioiden liikettä selittäväillä sedillä, vaan pieni pilke kantaa inhimillisiä vaikuttimia tiukankin poliittisen väänön keskelle.

Neuvostoliiton Suomen politiikasta piirtyy Rentolan käsissä vivahteikas kuva. Vaikuttimia oli useita. Suomalaisesta näkökulmasta neuvostosuhdetta on tarkasteltu pääasiassa bilateraalisen vaihtona, mutta globaalin suurvallan näkökulmasta maailma näytti kirjavammalta. Elefantin pää on korkealla ja sieltä näkee kauas. Olennainen kysymys kylmän sodan sosialistisen osapuolen

näkökulmasta oli se, miten saada mahdollisimman moni maa (lue: edes yksi) mukaan vapaasti ja omasta halusta. Chile vaikutti lupaavalta, Ranskassa ja Italiassakin oli vahvat sosialistiset puolueet. Pakkokeinot oli käytetty loppuun Tšhekkoslovakiassa vain paria vuotta aiemmin, ja aika monella taholla kysyttiin, eikö sosialismiin todella suostuttu siirtymään kuin pistinten edessä. Olisi tarvittu kannustavaksi esimerkiksi läntinen maa, jossa askel otettaisiin demokraattisesti ja vapaaehtoisesti, ihan vain sen osoittamiseksi että aatteessa oli imua. Tästä näkökulmasta, jota siis monet välikymmet venäläiset edustivat, katsottuna Beljakovin otteet olivat liian ronskeja. Suomi haluttiin mukaan, mutta omasta aloitteestaan.

Rentola ei ole suuren historiallisen kertomuksen traaginen sinfonisti. Hän kirjoittaa lempeän huvittuneesti päätään pyörittelevien jumalten näkökulmasta. Historian pienet toimijat rimpuilevat kertomuksen verkossa, eivätkä koskaan tiedä kaikkea. Kukaan ei vetele naruista, vaan narut vetelevät tarinan pyörteisiin joutuneita. Kiihkeimmillään politiikan hullun vuoden kuvaus lähentelee ovifarssia. Aina ilmenee uutta, mikään ei näytäkään seuraavassa kohtauksessa samalta kuin aiemmin, jokainen hetki vain odottaa murtumistaan seuraavan oven avautumisen myötä.

Otetaan esimerkki: SKP:n eri fraktiot kamppailivat vallasta ja olivat eri mieltä ollessaan toteuttavinaan Moskovan toiveiden mukaista politiikkaa. Saarinen kuuli Beljakovilta,

että hallituksessa pitäisi pysyä, Sinisalo taas, että kommunistisen leirin tiukimmistakin vaatimuksista täytyisi pitää kiinni – niistäkin, jotka johtaisivat hallituksen kaatumiseen. Moskova siis tuki molempia osapuolia, vaikka yhtäaikainen toteutus oli mahdotonta.

Moskovako? Ainakin KGB:n Vladimirov puheli Kekkonen kanssa jotain aivan muuta. Yhtä mieltä oltiin siitä, että kansanrintamasta täytyi pitää kiinni. Mutta Beljakov puuhasi siitä askelta sosialismiin, Vladimiroville riitti vanha kunnan rinnakkaiselo. Samanaikaisesti lakkoliike levisi, nuoriso teki nousuaan, kumouspelot kasvoivat. Moskova, siis todellinen Moskova, käänsikin kurssia. Euroopan sosiaalidemokratiaan – vanhaan pääviholliseen – haluttiinkin syventää suhteita. Yhdysvallat kosiskelivat Kiinaa, tarvittiin siis lisää liennytyä. Kukaan ei Helsingissä tiennyt, mitä Brezhnevin tuuheiden kulmien alla liikkui, jos liikkui mitään. Taisteltiin puolueettomuudesta, käytiin peliä Kekkonen seuraajasta – parhaaksi vaihtoehdoksi varmistui Kekkonen itse – ja valmisteltiin NKP:n puoluekokousta jossa suomalainen kansanrintamahallitus olisi tarkoitus mainita hyvänä esimerkkinä kommunistien ja muiden edistyksellisten voimien rakentavasta yhteistyöstä.

Beljakov yritti siis tehdä SKP:sta vähemmistönsä näköisen, mutta päämäärät toteutuisivat vain, jos toteutettaisiin enemmistöläistä politiikkaa. Ideana oli, että vähemmistö vetää enemmistöä, joka vetää muita puolueita, vaikka samanaikaisesti SDP:stä haluttiin

tehdä sosialismin läntinen mallioppilas, jonka johtavalle asemalle työväenliikkeessä ei vain voisi tehdä mitään. Kekkonen ajoi Tupoa Moskovan kautta, Beljakov lietsoi väkeä sitä vastaan, SKP kannatti kumpaakin vaihtoehtoa vaikka vastustikin sekä yhteistyötä että pitäytymistä sen ulkopuolella.

Lääh ja puuh sanoo lukija. Mutta uupumus ei ole yksin Rentolan vika. Joskus historia itse on vain sellaista. Ja loppujen lopuksihan kävi ihan hyvin. Tosin jos Rentolaa lukee huolella, voi päätellä, ettei se ollut kenenkään ansio, sen enempää kuin syykään. Tämän, ja juuri tämän, Rentola välittää ansiokkaasti.

Jukka Relander